

ארכיון מפלגת העבודה הישראלית בבית-ברל כמקור לתולדות ארץ-ישראל, 1930—1948

ברוך תור-רז

ארכיון מפלגת העבודה הישראלית נוסד בשנת 1965, לאחר העברת החומר הארכיוני ממחסני מרכז-המפלגה בתל-אביב אל משכנו החדש בבית-ברל. מזכירות-המפלגה החליטה על הקמת הארכיון בישיבתה מיום 24.5.1963. תפקידו המרכזי לרכז את כל החומר הארכיוני של המפלגה ולשמור אותו, החל מישיבות המזכירות המשותפת של המפלגות 'הפועל הצעיר' ו'אחדות העבודה' משנת 1929 ועד ימינו; וכן את כל החומר השייך ל'איחוד העולמי', החל משנת 1932. נוסף לחומר המפלגתי מקבל הארכיון גם עזבונות — שלמים או חלקיים — שיש בהם כדי לשפוך אור על פעילות אישיה המרכזיים של המפלגה. החומר הארכיוני מבוסס על שתי חטיבות עיקריות:

- א. חטיבה ארכיונית מספר 2: מפא"י ומפלגת העבודה הישראלית;
- ב. חטיבה ארכיונית מספר 3: 'האיחוד העולמי' ו'תנועת העבודה הציונית'.

חטיבה 2 כוללת סדרות חומר ארכיוני, כדלהלן:

1. המזכירות המשותפת של 'אחדות העבודה' ו'הפועל הצעיר': התכתבות, פרוטוקולים וחוזרים, 1929.
  2. פרוטוקולים של ועידות-המפלגה, מועצותיה, ישיבות הלשכה, המזכירות, המרכז, הוועדה המדינית, ועדות שונות, כנסים וימי-עיון.
  3. התכתבות מרכז המפלגה עם סניפי המפלגה בארץ, עם ההסתדרות הכללית, עם מוסדות ציוניים ועם שליחים ומפלגות בחוץ-לארץ.
  4. חומר הבחירות לאסיפת-הנבחרים, ועידות-ההסתדרות, ועידות-המפלגה, קונגרסים ציוניים והבחירות לכנסת.
  5. לשכת המזכיר הכללי: התכתבות וחומר לעיונו.
  6. קטעי-עיתונות.
  7. פרסומים שונים.
  8. מחלקות מרכז המפלגה: התכתבות, פרסומים, פרוטוקולים.
- החומר מתייחס לנושאים מרכזיים שונים, ובהם התיישבות, עבודה עברית, הגנה, ערבים, המנדט הבריטי, העפלה, פורשים, התנדבות לצבא הבריטי בימי מלחמת-העולם השנייה; ההסתדרות

הכללית, איגוד מקצועי, עלייה וקליטה; הקמת המדינה, שלטון מקומי, דת, יהדות הגולה, שליחים; השואה, הצלת שארית הפליטה והאינטרנאציונאל הסוציאליסטי.

חטיבה 3 כוללת סדרות חומר ארכיוני, כדלהלן:

1. התכתבות עם מרכזי-המפלגות בחוץ-לארץ.
2. פרוטוקולים של ועידות המפלגה ומועצותיה (בארץ ובחוץ-לארץ), ישיבות הלשכה והמוזכרות העולמית, ועדות שונות, כנסים וימי-עיון.
3. חוזרים ואגרות, שהופצו בחוץ-לארץ.
4. פרסומים שונים.

החומר מתייחס לנושאים מרכזיים שונים, ובהם התהוות המפלגות היהודיות בחוץ-לארץ, איחודן, יחסן וקשריהן עם המפלגות בארץ-ישראל; שואה והצלה; הקונגרס היהודי העולמי; האינטרנאציונאל הסוציאליסטי ומפלגות סוציאליסטיות בעולם; הוועד הפועל הציוני; קונגרסים ציוניים; המצב בקהילות היהודיות בגולה לפני השואה ולאחריה.

ועדת הארכיון קבעה כללי עיון בחומר הארכיוני, בשל רגישותו הרבה, הן מבחינה מפלגתית-פוליטית והן מבחינה ציבורית. לפיכך מתרכזת סקירה זו אך ורק בחומר הפתוח לחוקרים, או שעתיד להיפתח בשנים הקרובות.

כללי העיון בחומר הארכיוני הם:

- א. כינוסים שהיו פתוחים בפני העיתונות — העיון בפרוטוקולים שלהם מותר.
- ב. חומר אדמיניסטרטיבי, כלכלי, איגוד מקצועי — פתוח לעיון, אלא אם כן ממליץ מנהל הארכיון על סגירתו. במקרה זה ניתנת למבקש זכות ערעור בפני ועדת הארכיון.
- ג. חומר מדיני וכן חומר פוליטי-מפלגתי — סגור לתקופה של שלושים שנה. אולם מנהל הארכיון, בעצה עם ועדת הארכיון, יכול להחליט על יוצאים מן הכלל.
- ד. חומר אישי — סגור לתקופה של חמישים שנה; חומר שעניינו בעיות אישיות יפתח רק לפי המלצת מנהל הארכיון בעצה עם ועדת הארכיון, בהסכמת האיש או בני-משפחתו.
- ה. חומר בטחוני — סגור לתקופה של חמישים שנה.

ועידות-המפלגה

ועידת-המפלגה היא המסגרת הארגונית, שמשתתפיה רבים יותר מאשר בכל שאר המוסדות. בוועידה הראשונה, היא ועידת היסוד של מפא"י, שהתכנסה ב-5.1.1930, השתתפו 280 צירים:

134 צירי 'אחדות העבודה', 118 צירי 'הפועל הצעיר' ו-28 בלתי-מפלגתיים.

בין השנים 1930—1946 התקיימו שש ועידות (הוועידה החמישית התכנסה שלוש פעמים, לשלושה כנסים). הנושאים, שהועלו על סדר-יומן של הוועידות והמתייחסים לתולדות ארץ-ישראל היו:

התכנית הציונית והשאלה הערבית; קידום ענייני ההתיישבות העובדת; בירור שאלות ההסתדרות הכללית; כריתת הסכמים עם ארגוני הפועלים בארץ, ועם ארגון הצה"ר בכללם, לשם חלוקת עבודה; ארגון הנוער; חינוך; עלייה; איחוד פוליטי של מעמד הפועלים בארץ; ארגון המפלגה; מדיניותנו הציונית בתקופת המלחמה; ההתגייסות לצבא הבריטי; הגנה עצמית של היישוב בתקופת מלחמת-העולם השנייה; המצב המדיני — המאבק עם השלטון הבריטי.

המועצה הארצית של המפלגה

בשנים 1930—1948 התכנסה מועצת-המפלגה, שמנתה עם היווסדה שישים חברים, לשלושים ושישה מושבים. חברי-המועצה נבחרו מקרב צירי ועידת המפלגה, לפי קנה-מידה של אחד לכל ארבעה חברים בוועידה. בין ועידה לוועידה שימשה המועצה כמוסד העליון והמחוקק של המפלגה.

המועצה האחרונה (המושב הארבעים-ושישה) התכנסה בתל-אביב, 19.8.1954—21.8.1954. מאז, בוטל מוסד זה ואת מקומו תפס מרכז-המפלגה, כמוסד העליון בתקופה שבין ועידה לוועידה. נושאים שהועלו על סדר-היום (רשימה חלקית): המצב בציונות; חיים ארלוזורוב; התיישבות; אברהם הרצפלד; אסיפת הנבחרים; ח' ארלוזורוב; יחסי-העבודה; ברל כצנלסון; לקראת הקונגרס הציוני ה-11; יוסף שפרינצק; המשבר בציונות ותנועת הפועלים; דוד בן-גוריון; בהתיישבות; לוי אשכול (שקולניק); עלייה; ד' בן-גוריון, א' דובקין; להצלת העבודה העברית במושבות; ד' בן-גוריון; לשאלת המשא-ומתן עם הרביזיוניסטים; משתתפים רבים; חינוך; ש' יבנאלי; השאלות הכלכליות של הציונות; אליעזר קפלן; השאלות המדיניות; משה שרת (שרתוק); בירור מדיני אחרי דין-וחשבון הוועדה המלכותית (ועדת פיל); משתתפים רבים; סיעה ב'; משתתפים רבים; להקלת חוסר העבודה; ח' פרומקין; העזרה ההדדית בקרב ציבור הפועלים; גולדה מאיר (מאירסון); חוק איסור שביתות והשבחות; א' רבינוביץ; החי"ל והגייס; מ' שרת; במערכה (מלחמת השחרור); ד' בן-גוריון.

מרכז, מזכירות, לשכה, ועדה מדינית (פוליטית)

מרכז-המפלגה. בתקופת קיומה של מועצת-המפלגה שימש המרכז כמוסד עליון של המפלגה בין מועצה למועצה. עם ביטולה של המועצה, מהווה המרכז המפלגה את המוסד העליון בתקופה שבין ועידה לוועידה. בתקופה הראשונה הורכב המרכז לפי קנה-מידה של אחד לכל שלושה חברי מועצה. לאחר-מכן נבחרו שניים-שלישים על-ידי צירי הוועידה, ושליש על-ידי ועדת-משנה שנבחרה על-ידי הוועדה המתמדת של הוועידה (ראה: חוקה, שנתקבלה בוועידה השמינית). בוועידה הראשונה, ב-1930, נבחרו 21 חברי-מרכז. ב-1948 מגו חברי-המרכז 87 חברים. ב-1930 התכנס המרכז ל-27 ישיבות ובהמשך פעילותו התכנס בין עשרים לשלושים ישיבות בשנה. מזכירות-המפלגה. מרכז-המפלגה בוחר את המזכירות כמוסד המנהל את פעולות המפלגה השוטפים ומתאם ביניהם, מכין סדר-יום לישיבות המרכז ומבצע את החלטותיו. המזכירות ממנה ועדות קבועות וזמניות לבירור בשטחים שונים ולפעולה בהם. הצעות הוועדות נדונות ומתאשרות על-ידי המזכירות. המזכירות הראשונה (ב-1930) מנתה 11 חברים והתכנסה ל-54 ישיבות. הלשכה. הלשכה נבחרה לראשונה בישיבת-המזכירות ביום 3.11.1942, כגוף מצומצם, שכונה 'לשכת-המזכירות'. גוף זה מנה עם בחירתו חמישה חברים.

בשנים שלאחר-מכן התפתח מוסד זה למוסד המנהל של המפלגה. תפקידו העיקרי הוא לשקוד על ביצוע החלטות הוועידה, המרכז והמזכירות. הלשכה נבחרת על-ידי המרכז, ומספר חבריה לא עולה על 31 (ראה חוקת מפלגת העבודה הישראלית).

ועדה מדינית (פוליטית). הוועדה החלה פעולתה בשנת 1932. בישיבת-המרכז,

שהתקיימה ב-5.1.1932, הציע אליהו גולומב, בשם הוועדה הארגונית, את הרכבה: "שפרינצק, ד' בן-גוריון, ב' כצנלסון. אליהם יתוספו החברים: ח' ארלוזורוב ומ' שרתוק (המחלקה הפוליטית של הסוכנות), י' בן-צבי וא' קצנלסון (הנהלת הוועד הלאומי) ודוב הוז (המחלקה הפוליטית של ההסתדרות). למרות התחלטה לקיים את ישיבות הוועדה פעמיים בחודש, חסרים הפרוטוקולים. בשנת 1932 נמצא פרוטוקול מלא אחד בלבד, ונוסף לו רק דיגים-וחשבונות קצרים על דיוני הוועדה, שנמסרו למרכז. בין השנים 1932—1941 משובצים הפרוטוקולים של הוועדה בכרכי הפרוטוקולים הכלליים הכוללים את ישיבות המרכז והמוכירות. החל מ-1942 מתויקים הפרוטוקולים של הוועדה בתיקים נפרדים.

תיקי הפרוטוקולים של ישיבות המרכז, המוכירות, הלשכה והוועדה המדינית עשירים בחומר יסודי ובסיסי לצורך מחקרים על תולדות היישוב. הדיונים, שנרשמו בשיטת הסטנוגרמה, משקפים הלך-רוחם ומחשבתם של אישים מרכזיים, סמוך להתרחשותם של המאורעות השונים, הן בעניינים הפנימיים, החברתיים והכלכליים בארץ והן בנושאים המדיניים. כן מעלים הם את חילוקי-הדעות, הלבטים והאופן שבו הגיעו חברי מוסדות אלה להכרעות ולהחלטות. רישום זה, מפית רוח-חיים במאורעות ומשמש לשחזורם המדויק והבהיר.

לרשות החוקרים עומד מפתח סדר-היום של הישיבות ורשימת המשתתפים בדיון. המפתח הוכן במרכז המפלגה בטרם הועבר החומר לארכיון בבית-ברל. מפתח סדר-היום לפי סדר הא"ב של הנושאים והעניינים לשנים 1946—1948 הושלם ועומד אף הוא לרשות החוקרים.

ועדות

הוועדות הוקמו לצורך דיון מעמיק בנושאים הטעונים בירור, מחקר והחלטה על קווי-פעולה. הוועדות הגישו את מסקנותיהן לאישור למוסדות המפלגה (המוכירות או הלשכה). ועדות רבות התקיימו משך זמן קצר בלבד, אך יש ועדות-קבע אחדות, כמו הוועדה הכלכלית, שהחלה פעולתה בפברואר 1947. על פעילותן של רוב הוועדות בשנים 1930—1948 אין רישום מדויק. הרישום מסודר יותר משנת 1948 ואילך.

בין חומר הוועדות בתקופה הנסקרת בולטות אלה שהוקמו לצורך משא-ומתן לאיחוד בין המפלגות ותנועות-הנוער בארץ וכן לבירור פרשיות, כגון: הפילוג בבית-אלפא ורמת-יחזן 1937—1939. בישיבות לשכת המפלגה בשנת 1946 נבחרו ואושרו עשרים-ושתיים ועדות. ובשנת 1947 — עשרים-ושמונה ועדות, שתפקידן לברר, בין השאר, עניינים אלה: עיתונות המפלגה; ענייני העולים החדשים; נוער; עלייה; מורים, חינוך ותרבות; הסברה; תיקונים בחוקת ההסתדרות; התייעצות דחופה בשאלות השעה; חברת העובדים; המשלחת לברית-המועצות; הבחירות לאסיפת-הנבחרים; תיאום עם 'עלייה חדשה'; ענייני עובדי-הציבור במושבי-העובדים; ועדת הגיוס.

כנסים, ימי-עיון, סימפוזיונים

נושאים ועניינים רבים ומגוונים נדונים בסדרת חומר זו. חלקם של הכנסים, ימי-העיון והסימפוזיונים נועדו ללימוד ולהקניית-ידע וחלקם להסברה ולבירור דרכה של המפלגה. בין הסמינריונים ראויים לציון:

1. סמינריון המפלגה בעמק הירדן, קיץ 1932, בהשתתפות המשורר חיים נחמן ביאליק, שהירצה על בעיות התרבות העברית.
  2. הסמינר ברחובות למלאת עשרים שנה להסתדרות, 1941.
  3. סימפוזיונים על נושאים מוניציפאליים בחדרה, כפר-סבא ונתניה, 1943.
- הכנסים מסודרים בשלושה מדורי משנה: כנסים — עניינים כלליים; עניינים מדיניים; עניינים מפלגתיים.

התכתבות מרכז המפלגה עם הסניפים בארץ

מכתבים רבים, שנשלחו מכל נקודת ישוב בארץ אל מרכז המפלגה בתל-אביב — הן מחברי מפלגה מן השורה והן מאישיה המרכזיים — הם בעלי ערך היסטורי רב. ערכן המיוחד של התעודות טמון בכך שהן מתארות את הלך-הרוח ששרר בין חברי-המפלגה, מגיעים עם המנהיגים המרכזיים, נסיונותיהם להשפיע על החלטותיהם. המעיין בתעודות אלה יכול לעקוב אחרי גידולה של המפלגה, השפעתה, התפתחות סניפיה ואופן פעולתם; כן עולה מהן המצב הכלכלי והחברתי באזורים השונים של הארץ.

המכתבים עוסקים בין השאר בהשתתפות היישוב בבחירות (לקונגרסים הציוניים, ועידות ההסתדרות ועוד); בעיית קבלת חברים למפלגה, שאינם חברי ההסתדרות; אסיפות הסניפים. לדוגמה, האסיפות ברחבי הארץ בימי המשא-ומתן להסכם העבודה עם הרביוניסטים, 1934; מכתבים אישיים על בעיות אישיות שונות: בקשות לעזרה, בקשות לסידור בעבודה; פלאקטים, עלונים ופרסומים שונים, שהם נדירים ונשתמרו בתיקים אלה בלבד. תיעוד זה מתויק בתיקים שנתיים, לפי מדורים: התכתבות עם הערים; מושבות; ההתיישבות העובדת. החוקר בסדרת חומר זו יכול להיעזר בכרטסת הארכיון המכילה כרטיסי-רמיזה, שהוכנו על-פי הנושאים והעניינים בהם דנים המכתבים.

חומר בחירות

סדרת תיקי הבחירות בתקופה הנסקרת כוללת חומר לקראת הבחירות לקונגרסים הציוניים, אסיפת-הנבחרים, ועידות-ההסתדרות הכללית וועידות-המפלגה.

קונגרסים ציוניים, בחירות

בסדרה זו נכלל חומר הבחירות החל מהקונגרס הציוני ה"ז, ב-1931, ועד הקונגרס הציוני ה"כ"ב, ב-1946. על הבחירות לקונגרס הציוני ה"ט (1935), למשל, נמצא החומר הבא: סיעת המפלגה בקונגרס, פרוטוקולים; מצע המפלגה; ועדת הבחירות המרכזית; פרוטוקולים, חוזרים ומכתבי-חוזר; טבלת חלוקת השקלים, תרצ"ה; תוצאות הבחירות בארץ; פלאקטים ועלונים.

אסיפת-הנבחרים, בחירות

בנושא זה נאספו התעודות הנוגעות לבחירות לאסיפת הנבחרים השלישית (1931) והרביעית

(1944). מאבק הבחירות, כפי שהוא משתקף בפלאקטים, במצעים ובחומר ההסברה, משמש מקור להבנת המאבק הפנימי ביישוב היהודי בארץ-ישראל. לדוגמא, מובא להלן קטע מכרוז, שהפיצה המפלגה בשנת 1931:

... בשעת חירום למפעל הבנין והיצירה בארץ ולתנועת השחרור ברחבי הגולה כולה, נתבע הישוב העברי בארץ לכונן את המוסד העליון של האוטונומיה העברית, לאחר אשורו החוקי — את אסיפת הנבחרים של כנסת ישראל. שאיפתו של ציבור הפועלים מתמיד היה לראות את הישוב מאורגן בפנים ומלוכד בחזית החיצונית. מראשית המלחמה על זכויות האוטונומיה העברית בארץ, עמד צבור הפועלים בראש המערכה הזאת; ואם הגענו כיום להנחת אבן הפינה לבנין השלטון העצמי החוקי של הישוב, על אף כל המכשולים והמעצורים מבפנים ומבחוץ, על אף כל החתירות תחת המשמעת הלאומית מצד הריאקציה בגלגולים השונים... בשעת נסיון זו גדול פי כמה ערכו של הארגון האוטונומי. תפקידנו הוא לא רק להקים את הכנסת, כי אם גם להפעילה ולעשותה למבצר הבנין והיצירה בחיים המדיניים, הסוציאליים והתרבותיים של הישוב, וגם למקור של אינספירציה ציונית בשביל הגולה כולה...

ועידות ההסתדרות, בחירות

החומר בנושא זה מקיף את הבחירות לוועידות, החל מהוועידה הרביעית, שהתקיימה בפברואר 1933, ועד לוועידה השתי-עשרה, שהתקיימה במארס 1974. בין חומר ההסברה, האסיפות, רשימות המועמדים והצירים, בולטים בחשיבותם מצעי המפלגה, תשעה במספר. המצעים כוללים סעיפים בעניינים מדיניים, עבודה, התיישבות, תרבות, הגנת העובד, איגוד מקצועי, ענייני הפועלת, הנוער העובד, העובד הערבי, קשרים בינלאומיים.

לבחירות היה גם הד נרחב בדיוני מוסדות המפלגה ובהתכתבות שבין המרכז לסניפים ולחברים שונים ברחבי הארץ. לדוגמא: לקראת הבחירות לוועידה השישית, בשנת 1947, הועלה נושא הבחירות על סדר-יומן של ארבע-עשרה ישיבות לשכת המפלגה וכן נערכו דיונים גם בישיבות המזכירות, המרכז והוועדה המדינית.

ועידות המפלגה, בחירות

חומר הבחירות לוועידות המפלגה מקיף את התקופה שלמן ועידת המפלגה השלישית, בשנת 1935, ועד לוועידה הנבחרת הראשונה של מפלגת העבודה, בשנת 1970. מלבד המגמות העיקריות של הבחירות, שהן בחרת הצירים לוועידה ולמוסדות הפנימיים של הסניפים, מנוצלת תקופת הבחירות וההכנות לוועידה לחשבון-נפש ולהיערכות המפלגה: בחינת הערכים, האידיאולוגיה ודרכה בעתיד.

סדרות חומר נוספות, סקירה כללית

לצורך הקיצור אציין מספר סדרות אלה בכינוין בלבד:

1. לקט מכתבים ונאומי-אישים: ד' בן-גוריון, מ' שרת, ב' כצנלסון, גולדה מאיר ואחרים.

- בסדרה זו נעשה נסיון לרכז במקום אחד נאומים ודברים שנאמרו במסגרות שונות. עד כה רוכז חומר באופן חלקי ומקרי בלבד.
  2. חומר מחלקות מרכז-המפלגה: התכתבות, פרוטוקולים ופרסומים. החומר כולל סדרת תיקים של לשכת המזכיר הכללי.
  3. פרסומי הסברה למרצים ולפעילים.
  4. דובר המפלגה — הודעות לעיתונים.
  5. התכתבות מרכז המפלגה עם מוסדות ציוניים שונים, ההסתדרות הכללית, תנועות-נוער והתנועה בחוץ-לארץ (כולל חברי המפלגה השוהים בחוץ-לארץ).
  6. חוזרים ובוליטינים בהוצאת המרכז (חומר שנשלח לסניפים).
  7. בית-הדין העליון של המפלגה: פרוטוקולים, התכתבות.
  8. 'הפועל הצעיר', שבועון המפלגה: חוברות, חומר המערכת.
- החוקר בסדרת תיקים זו יכול להיעזר בכרטסת הארכיון, הן בכרטיסים ראשיים והן בכרטיסי-רמיזה, וכן בקטלוג הנמצא בהכנה.

'האיחוד העולמי' ו'תנועת העבודה הציונית'

חטיבה ארכיונית זו כוללת את סדרות החומר, כדלהלן (סקירה כללית): אינטרנציונל סוציאליסטי ומפלגות סוציאליסטיות בעולם, התכתבות 1939—1972; ארגוב, מאיר, תיקים אישיים 1959—1963; התייעצות עולמית, פרוטוקולים 1948, 1958; סיעת 'האיחוד העולמי' בוועד הפועל הציוני, פרוטוקולים 1952, 1973; ועידות, פרוטוקולים 1939—1964; התכתבות עם מרכזי מפלגות וארגונים בחוץ-לארץ, מכתבי-שליחים, 1937—1972; 'ידיעות האיחוד העולמי', בוליטין (בשפות שונות) 1936—1963, 1967; כנסים וסמינרים 1949—1973; מועצות, פרוטוקולים 1936—1940; מזכירות, לשכה, פרוטוקולים 1936—1972; מכתבים יוצאים לפי סדר כרונולוגי, 1936—1972; הסוכנות היהודית, התכתבות 1937—1971; הקונגרס היהודי העולמי, התכתבות 1959—1972; קורן, יצחק, תיקים אישיים 1960—1972; עצרת וטקס חתימת מצע היסוד של 'תנועת העבודה הציונית' 1968; פרסומים שונים.

התיעוד משמש מקור להבנת הקשרים והמגעים של היישוב בארץ ישראל עם יהודי התפוצות, וכן להבנת המאבק הפנימי בין המפלגות בארץ להגברת השפעתן על התנועות, המפלגות והארגונים היהודיים בגולה.

'פועלי ציון' ועזבונו

החומר המוקדם (לפני קום מפא"י) הנמצא בארכיון שייך לחומר חלקי המתייחס למפלגת 'פועלי ציון'. בין היתר, בולטים מיסמכים המתארים את המצב בארץ, בעיקר בשנים 1918—1921. עיקר החומר הוא התכתבות משרד הברית העולמית בהאג (1916—1918), שטוקהולם (1917—1920), ברלין (1920) ווינה (1920—1932). כן מצויים מספר מיסמכים של המינסטריון לענייני יהודים בליטא: חוזרים ובוליטינים, 1920.

בין התיעוד על המצב בארץ, יש לציין את המיסמכים המתייחסים למאורעות פסח 1920 בירושלים:

ארכיון מפלגת העבודה הישראלית כמקור לתולדות א"י

מכתב יצחק בן-צבי, תיאור של עַד ראייה, י"ז ניסן תר"פ, ומאמרו של זלמן שזר (רובשוב), וכן את מאורעות האחד במאי 1921 ביפו.

מן הראוי היה לכתוב סקירות נפרדות על חומר העובונות המצוי בארכיון ובעיקר על העובונ המרכזי: עזבונו של ברל כצנלסון — שבו שוחזרו מעונו וספרייתו, וכונסו טיוטות למאמרים, נאומים ומצעים; פנקסים, התכתבותו העניפה, רשימות שונות וחומר רב נוסף, שנמסר לעיונו של ברל כצנלסון. בסקירה זו לא נותר אלא לציין את שמות האישים בלבד (מהם נמצא בידינו, אמנם, חומר חלקי ולא שלם, אך רב חשיבות), שארכיוניהם הפרטיים נשמרים בארכיון: און, זאב; ארן, זלמן; ברקת, ראובן; יוריס, א"ש ולינדה; לוקר, ברל ומלכה; נוי, מלך; גמיר, מרדכי.

מוסד ביוזמת יזורים